

Miloš Szabo: **Dopady různosti obřadů v manželských kauzách na církevním soudu**

Disertační práce předložená k obhajobě na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Práce čítá 261 stran, z nichž vlastní autorský text se nachází na str. 9–181, na str. 183–187 pak lze nalézt bohatý seznam použité literatury, jak pramenné, tak sekundární, psané v češtině, polštině, italštině, angličtině, němčině, francouzštině a latině. Příloha nazvaná „Nejvyšší jurisdikce jednotlivých východních církví“ na str. 188–240 provádí čtenáře labyrintem s katolickou církví nesjednocených i s ní sjednocených církví křesťanského východu, příloha „Papežské a koncilní dokumenty“ podává na str. 241–244 disciplinární či dogmatická vyjádření učitelského úřadu katolické církve, které se tak či onak týkají orientálních církví, a konečně příloha „Nejvyšší představitelé východních církví“ na str. 245–261 předkládá oficiální portréty východních hierarchů, často až bizarně oděných a sofistikoványými insigniemi vybavených.

Zcela logické je trojčlenné dělení práce. První kapitola, nazvaná „Různost obřadů“ (str. 14–97), představuje všechny východní církve nejrozmanitějších obřadů a tradic, ať s katolickou církví sjednocených, ať nesjednocených, jejich historický vývoj, jejich jurisdikce a představitel. Druhá kapitola „Manželská teologie, spiritualita a právo křesťanského Východu“ představuje teologická východiska východního manželského práva s důrazem na jejich odlišnosti od teologie a praxe církve latinské. Třetí kapitola „Práce s intereklesiálním manželstvím u církevního soudu“ (str. 118–177) pak chce dostat úloze, kterou si diplomand předsevzal, totiž poskytnout osobám, pověřeným funkcemi v rámci katolického církevního soudnictví, vhodnou pomůcku pro jejich praxi, pokud se při řešení manželských kauz setkají s východními prvky, kdy je pak zapotřebí nejen znalost úpravy Kodexu kánonů východních církví, nýbrž často i právních předpisů a zvyklostí nekatolických církví křesťanského Východu.

V úvodu (str. 9–13) diplomant formuluje již zmíněný cíl práce, totiž stát se „manuálem“ pro církevní soudy, uvádí také status questionis, přičemž mj. konstatuje, že českojazyčná odborná literatura na dané téma je nepočtená. V poznámce 10, v níž její přehled uvádí, by mohl uvést ještě např. studii Václava Ježka: „Křesťanská tradice v Etiopii“ anebo (pravda, méně hodnotné) publikace arcibiskupa Kryštofa: „Orientální pravoslavné církve“ a „Pravoslavný svět“. Přehledné dějiny patriarchátů a místních církví“. Zmíněn mohl být také časopis *Parrhesia*, který se křesťanským Východem systematicky zabývá a přináší často velmi kvalitní studie o jednotlivých východních církvích a jejich způsobu chápání a slavení křesťanské víry.

Vysoce cenná je první kapitola o různosti východních obřadů, kde diplomant nejprve představuje pojmy *ritus*, *partikulární církev*, *církev sui iuris*, *obřad*, *tradice* nebo *přívlastky interrituální, intereklesiální*. *Quis bene distinguit, bene docet*. Upozorňuje také na to, že i západní církev měla v prvním tisíciletí obřadovou rozrůzněnost obdobnou té, která zůstala na křesťanském východě. Uvádí, že liturgická reforma v západní církvi byla provedena na Druhém vatikánském koncilu (přesněji by bylo spíše „po“ koncilu, nebo „na základě rozhodnutí“ koncilu) se střetla s nesouhlasem. Zde je ovšem třeba zdůraznit, že tradicionalistické proudy jsou sice četné, jak diplomant uvádí, avšak personálně nepřilíš

početné. Problém spočívá spíše v tom, že jsou především hlasité, velmi agilní a na sebe upozorňující. Jinak dosáhl ritus podle Misálu Pavla VI. – včetně jeho překladů do národních jazyků – všeobecného přijetí více než miliardy katolických křesťanů římského západního obřadu, navíc je tento ritus velmi pružný a způsobilý k absorpci inkulturačních prvků. Daleko větší problémy způsobuje nekázeň celebrantů takto rozvolněného obřadu, přičemž zásahy církve, pokoušející se o nastolení pořádku, jsou vcelku bezzubé.

Charakteristiky a popisy dějin jednotlivých východních církví – s Římem nesjednocených i sjednocených – jsou tak precizní a hodnotné, že by stálo za přímluvu, aby byly vydány jako samostatná publikace, společně s přehledy vyšších jurisdikcí těchto církví a s půvabnými portréty jejich hierarchů. Diplomant totiž prokázal schopnost pojednat o každé z nich mimořádně výstižně a přesto v krátkém rozsahu. To vynikne například při srovnání s publikací Andreje Slodičky „Staroorientálne ortodoxné cirkvi“. Ohledně Arménské apoštolské církve mohl diplomant uvést, že je u nás uznána od roku 2013 a na přání samotného katolíkose Karekina II. se přihlásila k registraci jako „Církev Svatého Řehoře Osvětitel“. Pomyslnou třešničkou na dortu je reprodukce názvů jednotlivých církví také v původních jazycích a písmech, jež často vypadají značně „exoticky“. Etiopská církev je počtem největší církví na území Afriky, jak diplomant uvádí, avšak bylo by snad možno dodat „samostatnou“ církví, neboť je otázkou, jestli katolická církev nebo církev anglikánského společenství nejsou v Africe ještě početnější.

Zajímavé je, že jakkoli se autokefalita uvádí často jako „vlajková loď“ organizace světového pravoslaví, diplomant upozorňuje na to, že se autokefalita se rozšířila spíše z důvodu politického vývoje až v 19. a 20. století. U Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku uvádí autor, že československým zákonodárným „institutem“ bylo Federální shromáždění, avšak správněji by bylo zákonodárným „sborem“. Diplomant vysvětluje, proč bylo na Slovensku pravoslavnými vpsledu přijato navrácení chrámů řeckokatolíkům: dostalo se jim totiž státní pomoci na výstavbu nových kostelů. Ohledně finské pravoslavné církve by bylo vhodnější uvést, že Karélie byla anektována a připojena nikoli „k Rusku“, nýbrž k „Sovětskému svazu“. Podobně zní spíše žurnalisticky, pokud se uvede, že rozčarování způsobilo rozhodnutí latinských biskupů „i Vatikánu“ – spíše by bylo lépe formulovat „i Apoštolského stolce“. Je správné, že diplomant neopominul uvést i okrajové skupiny, které se vyčlenily z hlavního proudu pravoslaví, totiž církve Starého kalendáře nebo starověrce, kteří v USA mohou připomínat sektu amishů, jestliže odmítají techniku a jsou uzavřeni před okolním světem.

Je vhodné, že diplomant upozornil na historickou skutečnost, která vyvolala u části východosyrských křesťanů úspěšnou snahu o vytvoření unie s Římem, totiž dědičný patriarchát ze strýce na synovce, kdy byli za patriarchy ustanovováni i nezletilí chlapci. Zvláštní inkulturační jev zaznamenal u Syrskomalankarské katolické církve, totiž přísný monastýr v Kurisumala Ashram „na bázi cisterciácké řehole, ovšem s prvky syrské liturgické tradice a hinduistické spirituality“. Poutavé líčení dějinných peripetií ukazuje, že ještě před pronásledováními zejména s Římem sjednocených východních křesťanů byly osudy mnoha církví velmi pohnuté: autor zmiňuje hierarchy kteří položili své životy například skrze oběšení sultánem, zastřelení archimandritou, nebo unesení za nevyjasněných okolností. Zajímavé je též faktické vyhasnutí církve kvůli absenci kléru, jak je tomu v případě Gruzínské katolické církve.

V líčení východní teologie manželství nechybí romantická představa o milosrdenství, které východní tradice poskytují možností druhého a třetího sňatku. Je ovšem zřejmé, že jde o

historicky pozdní ústupky, které byly v pronásledované a horlivé církvi prvních staletí zcela nemyslitelné, navíc zaváděné často pod vlivem státního zákonodárství. Sám autor uvádí, že například syrská církev směřovala k povolení rozvodu až od roku 1083. Jaké důsledky má tato na první pohled libivá, na Západě obdivovaná a za následováníhodnou uváděná aplikace „oikonomie“ v praxi, prozrazuje například Anastasios Kallis v jinak propagační knize „Ortodoxie – Was ist das?“ Bez obalu přiznává, že v dnešním Řecku je to právě pravoslavná církev, která se stala garantem běžné rozvodové praxe. V celé recenzované práci bohužel nelze nalézt snad nic pozitivního o latinské církvi. Ta je na mnoha místech odsuzována za násilnou latinizaci, zatímco všemu, co je východní, se dostává místy až nekritického uznání. Kdyby se papežství dopouštělo vůči Východu všeho tak špatného, pak by například českoslovenští řeckokatolíci doslova nenasazovali za papeže život v nejtemnějších dobách stalinské perzekuce. Avšak právě jejich osud ukazuje, že zde byl skutečný nepřítel všeho náboženského, a právě v situaci, kterou navodil, prokázali mnozí hierarchové a členové s Římem sjednocených církví až neskutečné hrdinství. Diplomant však správně ukazuje na ještě jiný typ hrdinství, totiž že zejména vdané ženy, členky východních církví, jsou připraveny v lásce a kvůli lásce snášet utrpení. Východ se podle autora – na rozdíl od protestantizujícího rozumového chápání – drží složek víry, které nejsou rozumu pochopitelné, což je samo o sobě výstižné, avšak mezi tyto složky mj. počítá neposkvrněné početí a nanebevzetí, což jsou pravdy, definované papeži v 19. a 20. století, narážející u nesjednocených církví často odpor. Mezi východní autory zařazuje diplomant Tertulliana, což je ovšem autor africký, čili západní, a latinsky píšící ještě v době, kdy římstí křesťanští autoři psali řecky.

Skutečnou obratnost a schopnost třídit fakta prokazuje diplomant v pojednání o aktuálním východním manželském právu. Upozorňuje na paradoxní skutečnost, že to bylo *motu proprio* *Crebrae allatae*, které zavedlo dříve než latinský kodex z roku 1983 počítání příbuzenských stupňů podle římského, nikoli podle germánského způsobu. Zároveň ukazuje kvalitativně vyšší úroveň Kodexu kánonů východních církví z roku jak oproti zmíněnému *motu proprio*, tak i v některých ohledech oproti kodexu z roku 1983. Jedním z důvodů je jistě též fakt, že se komise při zpracovávání východního kodexu mohla poučit z některých chyb, které poznamenaly o sedm let starší latinskou kodifikaci. Z práce se lze dozvědět o mnoha zvláštěnostech, které jdou napříč východními církvemi, například o tom, že chaldejská církev nezná žádné řeholní a mnišské řády, o tom, že v koptské církvi může žehnat manželství i jáhen, i když pouze druhému nebo třetímu, nebo též o manželských překážkách, které jsou na Západě neznámé, například přijetí subdiakonátu, machinace proti manželskému partnerovi, trvalý a neodvolatelný zákaz uzavřít manželství, pokrevnost a švagrovství i ve vzdálenějších stupních, tři předchozí uzavřená manželství aj.

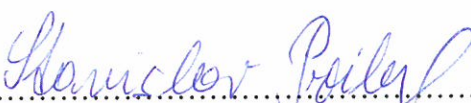
V praktickém vyústění dosavadního textu, totiž v kapitole o práci s intereklesiálním manželstvím u církevního soudu pak diplomand vhodně uvádí výklad, doprovázený kazuistikou, psanou drobnějším kursivním textem, takže tato část poněkud připomíná komentované zákoníky. Kazuistika je velice nápaditá a nevyhýbá se spletitým případům, které například berou v úvahu rozšíření východních církví nejen na Východě, nýbrž také na Západě, zejména v USA, přičemž je patrné, že zde si autor posloužil kvalitními publikacemi právě od severoamerických kanonistů. Autor myslí též na situaci, kdy manželskou stranou může být řeckokatolík, pokřtěný ovšem v době zákazu své církve v církvi latinské. Pozornost však věnuje též přítomnosti islámu na územích, kde žijí východní křesťané, a s tím spojenými problémy při posuzování jejich manželství s muslimy. V jednom z kazuistických příkladů uvádí manželství mezi (východní) katolickou stranou a muslimskou stranou, kde ordinář často připojuje klauzuli „pokud je manželský souhlas vyjádřen osobně oběma stranami“, neboť

některé školy islámského práva nevyžadují přítomnost nevěsty. Správně poukazuje na nedostatečné propojení slavení svatebního obřadu se slavením a přijímáním eucharistie v následné liturgii, jehož jsme svědky na Západě, zatímco východní církve na tomto úzkém sepjetí trvají. Diplomant pak v souvislosti s výkladem manželské překážky svěcení upozorňuje na skutečnost, že některé východní katolické církve požadují po svých kněžích celibát, totiž církev syrskomalankarská, syrskomalabarská, etiopská, koptská a syrská.

Práce je takřka bez překlepů, sloh je úsporný, místy se objevují slovakismy. Projekt práce je dosti ambiciózní a je zřejmé, že mu diplomant dostal. Přináší pohled na církve jako na latinskou na straně jedné oproti východním církvím s Římem sjednoceným i nesjednoceným na straně druhé. Toto paradigma snad může platit na blízkém a středním Východě, kde jsou zejména pod tlakem islámského ohrožení vzájemné vztahy východních církví přátelské, avšak v Řecku a zejména ve slovanských zemích, zatížených dědictvím komunistické minulosti, jsou vztahy pravoslavných s katolíky byzantského obřadu často mimořádně napjaté a z pravoslavné strany se ozývají hlasy až nepochopitelného, evangelní lásce neodpovídajícího nepřátelství. Určitou idealizaci křesťanského Východu, která se v práci projevuje, a jejímž nejznámějším šířitelem v našem prostředí byl zesnulý kardinál Tomáš Špidlík, kompenzuje jinak preciznost uchopení tématu a přínosnost tématu, které u nás nebylo nikým s takovou důkladností pojednáno. Sám jsem se z žádné posuzované doktorské nebo habilitační práce nikdy nedozvěděl tolik zajímavých informací.

Práce může být předložena k úspěšné obhajobě.

Praha, 27. prosince 2014

.....

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D, J.C.D

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích